

Корольова Л.Й. ІЗ ЗАБУТТЯ У ВІЧНІСТЬ

Талановитий кримськотатарський суспільно-політичний діяч кінця XIX – початку XX століття Ісмаїл Муфтії-заде був гідним сином свого народу, хотів бачити його вільним і щасливим. Все життя цієї мудрої, всебічно розвиненої людини було наповнено високим і благородним почуттям любові до рідної землі, до свого народу.

Муфтії-заде – це одна з тих світлих постатей кримськотатарського народу, на якій відпочиває погляд історика, і образ якої назавжди залишиться у народній пам'яті. Це людина широкого розуму, яка добре розуміла основні проблеми політичного, економічного, релігійного, освітянського та станового життя своєї епохи, своєї країни, всіх мешканців Кримського півострова.

Крім того, йому був притаманний великий дипломатичний такт, завдяки якому, будучи депутатом Державної Думи Російської імперії III скликання, неодноразово розв'язував питання щодо реформи національної освіти кримських татар.

Муфтії-заде любив свою рідну кримськотатарську мову і розмовляв нею, але знав і шанував й інші, особливо слов'янські мови. Особливо він турбувався про народну освіту і влаштування народних шкіл для дітей мусульман. Для цього не шкодував ні часу, ні зусиль, ні коштів, даючи прийдешнім поколінням щодня цього безсмертного приклад.

Муфтії-заде не залишив поза увагою і тих, хто пролив кров за віру, вітчизну і народ. Їм присвятив свою працю “Очерк военной службы крымских татар с 1783 по 1899 гг.”

Народився Муфтії-заде в знатній інтелігентній сім'ї у м. Євпаторії. Батько – генерал-майор Батир Челебі Муфтії-заде, будучи людиною всебічно розвинутою, намагався дати своїм дітям освіту і виховати в них почуття особистої гідності та національної гордості.

І діти виправдали сподівання батьків. Так, Муфтії-заде отримав міцні знання у 1^{її} Санкт-Петербурзькій гімназії [1].

Вступивши 16 липня 1857 року унтер-офіцером на службу до лейбгвардії кримськотатарського півесадрону і ставши 9 березня 1862 року корнетом, на військовій службі перебував аж до 1893 року.

За цілісну стрілянину на змаганнях 24 серпня 1863 року отримав другу нагороду, двоствольку за № 3262 з вензелем Його Імператорського Величчя, а другого квітня 1864 року на змаганнях у фехтовальній битві на ескадронах отримав також другу нагороду – шашку в срібній оправі конвійного Його Величчя зразку.

З першого грудня 1867 року по перше липня 1870 року після скасування лейбгвардії Кримського півесадрону Муфтії-заде наказом переведено до штабу Одеського військового округу.

20 жовтня 1869 року за сумлінно-ретельну службу нагороджено орденом Св. Анни 3^т ступеня (цією нагородою відзначали осіб не християнської віри) і переведено на службу до лейбгвардії кримських татар у м. Санкт-Петербург. Чудово володіючи зброєю, Муфтії-заде не тільки хоробро боровся з ворогами своєї землі, а й був непохитним у своїй відданості військовій справі.

30 серпня 1871 року за заслуги по службі отримав звання штаб-ротмістра.

Талант офіцера і особисту хоробрість Муфтії-заде виявляв завжди. Своім прикладом він заклав міцні підвалини для подальшого існування кримськотатарського війська.

Багатьох офіцерів переводили на пільги. Таке право отримав і Муфтії-заде. 20 вересня 1872 року, отримавши дозвіл на службу у Кримській дивізії, не тільки усердно ніс службу, а й свій багаторічний досвід військового намагався передати молодим воїнам.

Важко переоцінити вплив Муфтії-заде на формування світогляду і військової виправки молодого покоління кримських татар.

За самовіддану справу число нагород регулярно збільшувалося. Так, 19 листопада 1875 року Муфтії-заде отримав ще один орден – орден Св. Станіслава 2^т ступеня. Всі ці нагороди давали підставу мати вищий військовий чин.

Наказом від 20 березня 1878 року переведено в ротмістри з відчисленням від конвою по Арміїській кавалерії з перейменуванням в підполковники та із збереженням утримання у вигляді пенсії, 11 жовтня цього ж року було відряджено до штабу Одеського військового округу для виконання службових обов'язків.

Серед воїнів Муфтії-заде виділявся не тільки розумом і освітою, а й військовою витримкою та хоробрістю. Протягом багатьох років служби неодноразово його ставили за приклад як прекрасного воїна і чуйну людину.

Військову службу Муфтії-заде закінчив у квітні 1893 року, отримавши звання полковника з правом носити мундир і отримувати щомісячну пенсію [2].

Сім'я Муфтії-заде була дружньою, щасливою і привабливою. Дружина його Сайде Ханім – дочка дворянина Балтукова, була дуже вродливою, енергійною, мужньою людиною, у всіх справах підтримувала свого чоловіка. Подружжя мало двох синів – Селіму Мурзу та Мемята Бека, трьох дочок – Зейнен, Лейлу Ханім та Канифре. Дружина та діти дотримувалися магометанського віросповідання.

Сайде Ханім неодноразово зверталася до Таврійського дворянського департаменту з клопотанням про внесення її до родовідної книги. Підставою для цього було свідоцтво про народження за № 463, де вказано, що Сайде Ханім народилася в м. Євпаторії від шлюбу Мемета Бея Балатукова і Зейнен Султан Ханім

у липні місяці 1859 року. Таврійський департамент ухвалив: народження Сайде Ханім визнати законним та внести її разом з двома братами до третьої частини дворянської родовідної книги [3].

Куди б доля не закидала Муфтія-заде, але все ж таки хотілося повернутися до свого рідного села.

20 лютого 1890 року Таврійським губернським правлінням було затверджено проект про будівництво парового млина на землеволодіннях Муфтія-заде. Щоб отримати цей дозвіл, Муфтія-заде звертався до багатьох установ, які детально розглядали подані матеріали щодо цього будівництва.

Сайде Ханім також зверталася до Таврійського губернського правління про упорядкування будинку для проведення обряду поховання покійників мусульман та школи для дітей на старому магометанському кладовищі міста Сімферополя [4].

Оскільки нагляд за порядком на магометанському кладовищі здійснювало духовне начальство, то воно і розглядало цю справу. 19 вересня 1913 року Таврійське губернське правління, отримавши дозвіл духовного начальства, видало посвідку за № 2128 на упорядкування будинку для здійснення обряду поховання покійників мусульман та школи для дітей [5].

Як відомо, полковник Муфтія-заде був і Почесним попечителем Сімферопольської татарської учительської школи. Цій справі віддано багато зусиль. Завдяки йому в татарських школах відбулося ряд позитивних реформ. У доповідній записці на ім'я інспектора шкіл Муфтія-заде вказував на необхідність перетворення Сімферопольської татарської учительської школи на загальноосвітній навчальний заклад для мусульманського населення.

За останні роки у вищих верствах татарського населення Криму, особливо серед мурзів, спостерігається велике прагнення виховувати та навчати своїх дітей відповідно до вимог часу і середовища, в якому вони мають знаходитися. Розв'язати це питання було не просто, незважаючи на те, що в Криму була ціла низка середніх навчальних закладів, двері яких були відчинені для дітей всіх націй, в тому числі і для татар. Татари мали деякі свої побутові та моральні особливості, що були перешкодою для користування тогочасними гімназіями, реальними училищами та іншими середніми навчальними закладами. Все це обгрунтовано Муфтієм-заде у доповідній записці.

Протягом багаторічної педагогічної діяльності на посаді вчителя гімназії і на посаді інспектора татарської учительської школи, Муфтія-заде мав можливість пересвідчитися в тому, що за своїми розумовими здібностями татарські хлопчики стоять набагато нижче російських хлопчиків, навіть найбільш здібні з них не можуть дорівнятися ні за допитливістю, ні за енергією та ретельністю в праці до російських дітей, які мають навіть середні здібності [6]. Це давало підставу для роздільного навчання дітей росіян і татар.

Муфтія-заде пропонував перетворити Сімферопольську татарську учительську школу в такий середній навчальний заклад, в якому буде враховано все те позитивне, що протягом багатьох років накопичувалося у Сімферопольській татарській учительській школі.

У своїй доповідній записці Муфтія-заде накреслював план, за яким повинно здійснюватися перетворення. Перші два пункти – це відкриття 5-х та 6-х класів із значно розширеними програмами та збільшенням кількості годин з усіх навчальних дисциплін. Це, на думку Муфтія-заде, буде цілком розумним та доцільним [7].

Велику увагу приділяв Муфтія-заде таким середнім навчальним закладам, із стін яких вийдуть учителі для татарських начальних народних училищ.

Муфтія-заде пропонував для бажаючих викладати французьку та арабську мови. Якщо французька мова може зацікавити дітей мурзів, то арабська мова необхідна для духовної діяльності молодих мусульман.

Разом з вивченням цих мов, Муфтія-заде вказував на необхідність збільшення кількості годин на вивчення татарської мови, так як ця мова не вивчалася як окрема навчальна дисципліна, а тільки була засобом при вивченні магометанського віровчення.

У повному обсязі вивчати татарську мову можна за підручниками Істівані, Галєбі та ін., які є в достатній кількості.

Всі ці нововведення вимагали значних коштів. Ці кошти Муфтія-заде відносив на рахунок вакуфрних сум.

Здійснення проекту перетворення Сімферопольської татарської учительської школи на загальноосвітній навчальний заклад мало величезне позитивне значення не тільки для кримських татар, а й для всього населення Криму. І в цій важливій справі була неперевершена заслуга Ісмаїла Муфтія-заде, який великого значення надавав культурі мовлення, наголошуючи, що це духовне обличчя людини, так як культура мовлення свідчить про загальний розвиток особистості, про ступінь прилучення її до духовних багатств рідного народу й надбань усього людства.

Література:

1. Формулярный список о службе депутата от дворянства Бердянского уезда отставного полковника Измаила мурзы Муфтий-заде. – ГААРК, ф. 327, оп.1, дело 2987.
2. Там же.
3. ГААРК, ф.42, оп.1, дело 12.
4. ГААРК, ф.27, оп.13, дело 4824
5. Там же.

6. ГААРК, ф.241, оп.1, дело 595
7. Там же.